

חברים לחברות נוער לקיבוצים. מקריאת דיווחים של ועל מדריכים לא עולה הרושם כי עיקר תפקידם היה ליצור קבוצות שתהווה עתודה לתנועת הנוער, אלא עיקר העיסוק היה בענייני נוער עובר, בענייני מקומות עבודה ובעיות עם מעבידים, לצד הדרכה קבוצתית. באירועים מרכזיים (כמסיבות בחגים ואירועים אזוריים) השתתפו גם מדריכים מהנוער הלומד, חניכי הקנים העירוניים. ביניהם היו גם מי שהתמידו והגיעו להדרכה במעברות ובשיכוני העולים. אולם, רוב המדריכים היו בני קיבוצים. ראינו זאת גם בתנועות אחרות בהן פעלו בני קיבוצים במסגרות התנועתיות.

פעילות התנועה בקרב הנוער העולה הייתה ברמה מקצועית יותר משאר התנועות, חומר ההדרכה נערך במיוחד והמדריכים עברו הכשרה מתמשכת. ייחודה של התנועה בכך שפעלה במשולב במישור המקצועי, כנציגי האיגוד המקצועי הבאים לשם דאגה לזכויותיהם של הנערים, ובמישור ההדרכה והפעילות החינוכית-תרבותית כשליחי תנועת הנוער. זו הגישה שהביאה להצלחתה היחסית של תנועת הנוער העובד בקרב הנוער העולה.

תנועת המחנות העולים

הצהרות והחלטות

בביטאון תנועת המחנות העולים, 'במבחן', התפרסמה בחודש מרץ 1950 החלטת מרכז התנועה (מועצת החניכים הארצית):

המרכז רואה כתפקיד וכזכות מגע רחב ורצוף של חברי התנועה עם ילדי העולים במחנות למען הקל עליהם את קליטתם בארץ ובמפעליה ולמען הביא את דבר החלוציות ההתיישבותית אליהם. המרכז מטיל על כל מחנה ממחנות התנועה לבוא במגע רצוף עם מחנה עולים על ידו, על ידי פעולתם של חברי התנועה במסגרת חוגי השכבות הבוגרות בקרב המחנה.

התנועה פונה אל המוסדות הנוגעים בדבר וכן אל תנועות נוער אחרות לגלות פעילות בשטח זה שיקבע את אופיו ודמותו של היישוב בארץ.

ידידיה (ממזכירות התנועה) הסביר את ההחלטה:

הצורך האובייקטיבי (מבחינת הדרוש בארץ עתה) במגע רצוף ותדיר איתנו, החלק החלוצי שבנוער, שנתחנך באוויר התפתחות היישוב מתוך מאבק ומאמץ, גאות ושפל, הישגים וכישלונות; שיודע על נדבכים בבניין היישוב מהיווסדו (ואמנם טרם הושלם הבניין); שיכול להבין את המצב בארץ לא כתצלום רגעי, מקרי, אלא כשלב, שקדמו לו שלבים ואחרים יבואו אחריו... אנחנו כתנועה וכל פרט בתוכנו כאזרח בעתיד, אחראים לעתיד זה. בידינו הדבר אם יגדלו כעוזרים לנו או מכשילים לדרכנו. כולנו קרואים לעבודה הגדולה...

חודשיים קודם לכן, בינואר 1950, בחופשת החנוכה, ביקרו מדריכי התנועה במעברת עולי תימן בעין שמר וארגנו במקום מסיבת חנוכה. בסיום ביקורם הם מנסחים קריאה נרגשת ('במבחן', מרץ 1950):

אנו, מדריכי תנועת־נוער, פונים אליכם בקריאה: הרתמו כולכם לעבודה זו בלבב שלם. העלו זאת בתנועה בין חבריכם ובבתי הספר. הלהיבו את הנוער כולו לעבודה במחנות העולים, כי העולים נמקים ונרקבים במחנות. אל תהיו לזרא להם. אל תהיה קריאה זאת למחשבת רגע לכם. לכו לעבודה במחנות העולים וראו ברכה בעמלכם!⁷

7 השימוש בשם התנועה גם בהקשר של מחנות לעולים חדשים יכול להטעות. שמה של תנועת הנוער המחנות העולים נגזר מרעיון העלייה להגשמה בהתיישבות שיתופית.

בנובמבר 1950 התקיים כינוס נוער ביום העלייה וההתיישבות, בחסות קרן היסוד. בידיעה על הכינוס מועברת ביקורת על מיעוט המשתתפים ועל הופעת להקות עולים. "מוטב היה שבכינוס מעין זה תופיע להקת מחול של בני תנועות הנוער אשר תיטיב לבטא את ההישג החלוצי ואת השאיפה החלוצית... חלוציות כזאת לא תיכון בקרב המוני הנוער בלי מגע עם חברי תנועות הנוער (ואם גם מעטים הם!), מגע של חינוך ומגע שבהוראת המעשה למופת." בכינוס הוחלט: א. לשאת ברמה את דגל החלוציות; ב. להרחיב את שטחי ההתיישבות החקלאית; ג. להיחלץ לקליטת אחים-שבים במחנות, במעברות ובמשקים; ד. לשמור אמונים לקרן העלייה וההתיישבות – קרן היסוד.

במרכז התנועה, שהתכנס בשבט תשי"א והדיווח עליו מופיע ב'במבחן' גיליון מרץ 1951, הוחלט בגמר הדיון על תרומת התנועה לעולים החדשים.

1. מפעולות התנועה במחנות החדשים שברכוזי העולים: לאור הניסיונות המחודשים בהקמת המחנות [סניפי התנועה. נ.א.] ביפו, סלמה, אבו כביר ולוד מחליט מרכז התנועה: לגייס את חברי התנועה להגברת הארגון והפעולה במסגרת המחנות ברכוזי העולים ולהדרכה בהם, לבצע פעולות ארגון מרוכזות בעזרתם והשתתפותם הפעילה של חברים בוגרים במחנות הקיימים. לארגן כינוסים אזוריים וארציים של חברי המחנות החדשים ומיזוגם ההדרגתי עם כלל התנועה ע"י פגישות משותפות, טיולים, מסיבות, מחנות וסמינריונים, לערוך סמינרים קצרים וימי עיון מיוחדים לחברים במחנות שברכוזי העולים ולמדריכים הפועלים בהם.

כמו בעלון הנוער העובד גם ב'במבחן' מופיעים תיאורי פעילויות של מדריכים וחניכי השכבה המתבגרת, שיצאו למעברות לביקור

או לפעולה ומתארים את העשייה בביטאון התנועה. נראה למשל דברים שכתב יאיר, חבר השכבה המתבגרת מחיפה (גיליון ינואר 1950), המתאר מצב קשה של עולים.

קליטה משמעה נתינה מעצמך. ואשר לנוער אם לא נכניס אותם להווי הארץ, להווי התנועה – נאבדם! לפיכך רק דרך אחת לפנינו והיא: חדירה לתוך המחנות, לתוך הנוער הזה, קירובו והכנסתו לתוך הווי הארץ וחייה המיוחדים. דבר זה לא יעשה על ידי בית הספר או על ידי הממשלה, כי אם רק על ידנו, על ידי תנועת הנוער. ... להווי אומר: פעולות סדירות עם ילדי המחנות, הפעלת השכבה הבינונית וקשר בין השכבה הצעירה והנוער העולה. ואם אנו מוכנים לקבל תפקיד זה – בואו מיד! במלוא התנופה! כי הזמן דוחק והמלאכה מרובה.

על דברי יאיר, חניך התנועה אשר מותח ביקורת על צורת הפעילות עם העולים כבר בשנת 1950, מעירים בשם מערכת 'במבחן':

לדעתנו חסרה במאמרו של יאיר, נוסף לדברים החשובים שנאמרו בו, עוד נימה אחת יסודית והיא: לרבים מן העולים, לרובם הכרח הוא לעלות לארץ ישראל, לבל יישמדו השמדה פיזית בארצות מוצאם, ועל כן אל נציע לתת ברירה של 'נקום ונחליט היבואו עולים אם יחדלו מבוא'. הכרח לנו והכרח להם לבוא, הכרח לנו והכרח להם להיקלט.

בשנים 1952-1953 יוצאים עלוני התנועה בצורה פחות סדירה. מדי פעם מופיעים מאמר או התייחסות לנושא העבודה עם עולים חדשים. בדרך כלל מדובר בסקירה של פעילות מסוימת בה נטלו חלק חניכי התנועה, או שארגנו אותה מדריכים. מופיעה גם ביקורת על חוסר בפעילות.

תנועת המחנות העולים עסוקה מאוד בשנים המדוברות במשבר

הפילוג של הקיבוצים ובירידת המתח החלוצי המעיק על התנועה, המחייבת את בוגריה להמשיך בדרך חינוכם התנועתי ולצאת לנח"ל ולקיבוץ. כל מדריכי התנועה הם שליחי הקיבוץ המאוחד והפילוג קשה ומשאיר רישומו. אשר להחלטות בדבר הירתמות למבצע קליטת העלייה, אין ערעורים רשמיים על הצורך לצאת למעברות ולפעול בצורה סדירה. אם כי יש בהחלט סימני שאלה בשאלת היציאה לפעילות קבועה עם נוער עולה.

תנועת המחנות העולים יצאה בקריאה ברורה והטילה על המחנות להירתם מיד למשימת קליטת העלייה. אין שום ספק באשר לדחיפות העניין וחשיבותו ואין שאלה לגבי הירתמותה של תנועת הנוער לנושא. זאת ועוד. התנועה ראתה עצמה כמנהיגה בנתיב קליטת העלייה וקראה לשאר התנועות ללכת בעקבותיה.

במישור ההצהרתי בלטה המחנות העולים בנחרצות שבהחלטות המרכז ובתביעה הבלתי מתפשרת ללכת – כתנועות נוער – בראש מחנה הנענים לצו הלאומי, לצורך לסייע ככל שיתבקשו וככל שייזמו בעצמם בקליטת העולים בכלל והנוער העולה בפרט.

פעולה בשטח

בישיבת מזכירות התנועה ב-5.12.49 התקיים דיון על גיבוש תוכנית עבודה לשכבה המתבגרת ולחוג העולה, גילי 15-18 (אי"ט, ארכיון המחנות העולים).

משה: פנו אלינו להכין מסיבות חנוכה במחנות. יהיה גם יום קיבוץ גלויות. לדעתי, יש לתת לכל מחנה תנועה – מחנה עולים, להיות בהם יום יומיים למסיבה, משחקים וכו'. תנועת נוער שחיה את חיי הארץ לא תוכל להתעלם מזה. לדוגמה: מחנה התימנים בראש העין. עניין זה צריך להיות גם ציר העיתון הבא. יש להחיות בתנועה את עניין קיבוץ הגלויות. היתה זאת שגיאה שלא נרתמנו לעניין כסות החורף.

הצעת משה מתקבלת. מתפתח דיון אם לקיים את הפעילות במסגרת ארצית וביום השני לקיים יום עיון פנימי, או במסגרות אזוריות. בסוף הדיון מעיר חגי כי אינו רואה אפשרות לשחרר ממדריכי חיפה לפעילות זו.

בדיון מוקדם יותר, שהתקיים במרכז התנועה בבית קשת ב־2.10.49, עלה לדיון נושא חידוש הוצאת עלון התנועה 'במבחן' ומה תהיה מתכונתו. ידידיה הציע מדורים לעלון התנועה:

1. הנעשה בתנועה וביקורת חברים.
 2. מדור שיבטא את הקשר עם הנוער הדמוקרטי בעולם.
 3. קליטת עלייה, מדור לעולה.
 4. הקיבוץ – משבריו ומבחנו.
 5. כל הקשור בארץ: נוף; אנשים; בעיות פיתוח.
- מתקיים דיון והשאלה המרכזית היא האם עלון התנועה יהיה פנימי או יופץ בחוץ. לעניין מדור קליטת עלייה אומר דני ר.: "גם דף העולה אינו צריך להיות במתכונת של מסירת חוויות הוותיקים לצעירים, אלא כחלק מהדיונים והברורים של התנועה." לא ברור מן הפרוטוקול אם התקבלה החלטה מסכמת.

מודעות לנושא הייתה בתנועה וכן גם ההכרה כי תנועת נוער צריכה להשתתף בפעולה במחנות העולים החדשים. בביטאון התנועה הופיעו מדי פעם כתבות שתיארו את הפעילות עם העולים. תחת הכותרת 'אנו עובדים עם עולים' מתוארת הגעת קבוצת נערים, חברי המחנות העולים למעברת באר־יעקב. עם כניסתם אין הם זוכים לקבלת פנים אוהדת:

כאן פוגש אתה במבטים ובפרצופים שלא ראית כמוהם מימך. מבטי תחינה נשלחים אליך מעם ילדים יחפים. נשים ותינוקות על כתפיהן וגברים לבושי קרעים מתבוננים אליך כשתמהון נסוך על פניהם... בהיכנסך פנימה אתה פוגש את הנער היותר בוגר.

נערות צעירות, צבועות שפתיים ולבושות קרעים שולחות בך מבט יהיר, בחורים מפנים אליך ראשם – וחיוך של לגלוג או חיבה על שפתותיהם. או יש ותפגושנה עיניך מבט של תמהון וכאלו יאמר: מה באו הזרים להפריענו?

אחר כך בא תיאור התארגנות לטקס בחצר בית הספר המקומי.

עשרות ילדים מתרוצצים וצועקים ובראותם אותנו הריהם מסתובבים סביבנו ומתבוננים בנו בעיניים פקוחות ובמבטים חדים כרוצים לחדור אל לבנו, אל פנים נשמותינו. משהחילוננו לשיר נצטרפו אלינו מיד וכעבור רגעים מספר – והם ידידינו משכבר הימים.

בחג החנוכה באותה שנה יצאו חניכים בוגרים של התנועה למחנות העולים ורשמים מהביקור תוארו כ'במבחן'. התחושה בקרב החניכים הייתה שהם פועלים בכל כוחם למען הנוער העולה. והם יצאו בקריאה (שהובאה לעיל) לתנועות הנוער לצעוד בעקבותיהם. יצחק בצלאל (בצלאל, 1993), שהיה שליח באותן שנים ואחר כך ערך את 'במבחן', קרא לסגנון הכתיבה בביטאון התנועה – פרזיולוגיה תנועתית. הכתיבה הייתה כנה מאוד, מבחינה סובייקטיבית. אין, בשלב זה, ציפיות של בני הנוער לפעילות הדרכתית קבועה ומסודרת במחנות העולים. תפיסת צורת הפעילות הייתה יציאה לארגון אירועים במחנה העולים, במעברה. ראוי להדגיש כי מדובר בנוער לומד שיכול להתפנות – כל עוד לימודיו אינם מוזנחים – רק בחופשים או באירועים מיוחדים, שיאורגנו על ידי גורם חיצוני והנוער רק יתבקש לקחת בהם חלק ולא לעשות לארגונם.

אולם, חניכי ומדריכי התנועה, כמו גם הנהגתה, אינם חיים ופועלים במנותק מן הסביבה, מתנועות הנוער האחרות. אם בשנת 1950

הציפיות הן להשתתפות באירועים ולארגון מסיבות בחגים ובחופשות מלימודים, הרי שבשנת 1951 משתנה הכיוון ההצהרתי. במרץ 1951 הוחלט במרכז התנועה: לגייס את חברי התנועה להגברת הארגון והפעולה במסגרת המחנות בריכוזי העולים ולהדרכה בהם. לבצע פעולות ארגון מרוכזות בעזרתם ובהשתתפותם הפעילה של חברים בוגרים במחנות הקיימים. לארגן כינוסים אזוריים וארציים של חברי המחנות החדשים ומיזוגם ההדרגתי עם כלל התנועה על ידי פגישות משותפות, טיולים, מסיבות, מחנות וסמינריונים. לערוך סמינרים קצרים וימי עיון מיוחדים לחברים במחנות שבריכוזי העולים ולמדריכים הפועלים בהם.

בדיון במרכז התנועה בנושא מצבה העגום, מספרית, אומרת חנה (ממחנה רחובות, חניכת שכבת המתבגרים): "צריך ללכת למעברות. זהו חומר שעתיד להגשים. צריך להתמסר אליהם. במחנות העולים כל חבר צריך לבנות לעצמו בית בשותפות עם המעברות. ומשם נוכל לרכוש הרבה חברים."

אל הטיעון הזה, של היות הנוער במחנות פוטנציאל להגשמה חלוצית בהתיישבות, יש להתייחס. שהרי, אם יתקבל הטיעון – צריכה התנועה לשנות כיוון ולהשקיע כוח אדם, לבנות צריפים למחנות, לא להסתפק בארגון פעילויות חד-פעמיות אלא להיערך למערך הדרכה קבוע ומלווה על ידי מזכירות התנועה.

בדבריה פתחה חנה דיון קשה בנושא קליטת העלייה. בשל חשיבות הדברים מובאים כאן קטעים נרחבים מן הדיון. בגיליון 'במבחן' (מרץ 1951) התפרסמו קטעים ממנו, והדיון במלואו מצוי בארכיון התנועה.

פתח את הדיון יוסף מהקומונה ביפו. בראשית דבריו הוא מתאר את היעלמות המחנה החלוצי הגדול מאירופה ואחר כך עובר לדון בניסיונה של התנועה לפעול בקרב העלייה החדשה:

הזנחנו את השטח הזה עד כדי כך, שבסכמנו כעת נראה סיכום עלוב מאוד המעיד קצת על כושר הארגון שבתנועתנו. כל הנוער העולה יכול היה להיות במחננו, לו היינו מבינים את הנוער הזה ומקדישים לו כוח ומרץ... לפני שנה ניסו כבר להקים את הסניפים החדשים והייתה הצלחה ארעית. לא מצאנו מדריכים שיעברו איתם את הדרך, שידריכו אותם בארץ, לא נמצאו מבני הארץ שיפעלו ויתמסרו להדרכה במחנות אלה... אנחנו כתנועה חלוצית עד כה צפויים לעמוד בראש מפעל הקליטה...

בהמשך הדיון אמר משה מיפו: "אי אפשר לארגן את החברים מהעלייה החדשה עם הצברים כי יש משהו המבדיל ביניהם. אך צריך בכל זאת להיות קשר בינם לבינינו."

גדעון, חבר החוג העולה (גילי 16-18) ממחנה תל אביב דרום, אינו חושש מהחלשת השכבות הצעירות בשל העיסוק בילדי העולים. על פי דעתו דווקא עיסוק זה הוא שיגבש את החניכים במחנה, בזכות הפעילות המשותפת.

אילנה מתארת את הפער בין הרצון לפעול לבין היכולת לפעולה משמעותית. "גם אלה הרוצים לפעול נתקלים בקשיים רבים, והם חוסר ההבנה בין הנער הא"י והנער העולה, כי ההווי הוא שונה לחלוטין." מסקנתה היא כי יש להקפיד על סמינרים מתאימים ובחירת מדריכים נכונה.

בסיום הדיון חוזר יוסף לנקודה שהעלתה חנה בפתיחתו – הכרח הקיבוץ בגיוס נוער לשורותיו:

אין אפשרות להפריד בין עניין קיום הקיבוץ שיש לו צורך בעורף ורזרבה, ולא דווקא הרזרבה תהיה מהנוער הא"י אלא מהנוער העולה... התפקיד העקרי לקיבוץ שאין לו עורף, הוא להיכנס לעלייה החדשה ולפעול בתוכה, כדי שיהיו ממנה ממשיכים לקיבוץ.

מעתה, בכל דיון על נושא קליטת העלייה בתנועת המחנות העולים יועלה הנושא של הנוער העולה כרזרבה לקיבוץ.

הנושא המרכזי במרכז התנועה היה עניין הידלדלות מספרי החניכים. כאשר זהו הנתון המעיק על מדריכי התנועה והנהגתה, אי אפשר להתעלם מן האפשרות הטמונה בהשקעה רצינית בנוער העולה, כמי שישלימו את הקיבוצים בעלייתם להתיישבות.

תנועת המחנות העולים לא מקימה מחנות במעברות בעקבות הדיון. ברור לכולם כי יש צורך בתוספת כוח אדם וללא אנשים אי אפשר לפעול. תנועת המחנות העולים היא תנועה קטנה של כמה מאות חניכים (בגיל בית ספר תיכון) ואין ביכולתה לעבור להדרכה קבועה במעברות ללא שינוי סדרי עדיפויות, ללא הפסקת פעילות של מדריכים שליחים במחנה זה או אחר לטובת העברתם למעברה. בתנועת המחנות העולים הסתפקו בשנת 1949 ובשנת 1950 בפעילות בדמות אירועים חד־פעמיים. בשנת 1951 כבר אין להסתפק בכך. ראינו כי במרכז התנועה העלו הדוברים את עניין העבודה הקבועה, את הצורך להשקיע בנוער העולה. מה עוד שזהו העתיד של הקיבוץ, על דעת כמה מהדוברים. יצחק בצלאל הדגיש כי חברי התנועה הרבו להשוות את עצמם לתנועת השומר הצעיר, היו תחושות כי השומר הצעיר פעיל יותר בקרב הנוער העולה. אבל הביקורת הופנתה כלפי עצמם, הם לא באו בטענות למישהו מבחוץ שמתחרה עימם או מפריע לפעולתם. והביקורת, כדרכם של חניכי התנועה ומדריכיה, הייתה קשה.

ב־16 בדצמבר 1951 התקיים יום קומונות במחנה תל אביב דרום (ביום קומונות השתתפו אנשי ההדרכה ממזכירות התנועה ומדריכים שליחי קיבוצים ממחנות התנועה בארץ). באותו חודש קיימה תנועת השומר הצעיר כינוס של מדריכי המעברות, בכינוס השתתפו 70 מדריכים. הדיון ביום הקומונות בא בעקבות העלאת נושא הפעולה בחנוכה במעברות ובשיכוני העולים.

ראשונת הדוברים הייתה לאה רוט. היא פנתה למישור הרגשי, לתיאור הקשיים ביצירת קשר עם הנוער העולה:

יש לי רצון להגיד מספר דברים לחברים היושבים כאן. יש צורך להגיד לעצמנו את האמת. די בחריפות. אנחנו צריכים להתגבר על השנאה שלנו לאנשים אלה. אנחנו שונאים כשם שאנטישמים שנאו יהודים... שנאתנו את התכונות הפכה לשנאת האנשים. אנחנו צריכים לשים חץ בין התכונות שאנשים נושאים אותן ובין האדם שצריך לקלוט... המכשול העיקרי ביכולת הקליטה הוא חוסר המגע הבלתי אמצעי... רצוננו לעשות משהו מחייב אותנו להיאבקות פנימית (כדוגמת המאבק לעבודה שהיה קיים פעם בתנועה). אנחנו צריכים מהפכה רצינית במושגנו וביחסנו הנפשי, כדי שנוכל להתייחס אל אנשים אלה ביחס נפשי וחם (ואני מבדילה בין זה לפילנתרופיה).

ורדה טוענת כי יש להשקיע את עיקר המאמץ בילדים בני 11-12, אשר הוריהם מוכנים לקשר שלהם עם הקיבוץ ועם מדריכי התנועה:

מתוך ניסיון של עבודה במעברה. לפני שבאים לדבר על יחס לעולה אנחנו צריכים לראות את הנתונים הממשיים. את יחסנו אי אפשר לקבוע מראש כי הוא נקבע בזמן שאנחנו נפגשים עם אנשים אלה... אין במעברה ערך רב לסניף של תנועת נוער ומדריך, אבל תהיה השפעה גדולה אם יהיה מורה שלנו. היחס לבית הספר הוא חיובי ואנחנו חייבים לטפח אותו מפני שזהו המקום היחידי בו הם נפגשים עם אנשים שלנו, פחות או יותר... אי אפשר לסתור דעות שדוחסים בהם יותר מאשר בבית ספר בעיר (בן גוריון הוא המשיח והאבא).

אלעזר טוען כי השנאה מקורה בכישלון העבודה הקודמת. חגי מציע ללכת למעברות ולעבוד עבודה פיזית (לחפור תעלות

ולחזק אוהלים) לצד ההדרכה בקרב הנוער העולה. אין לפרוץ לתחומים שלא יועילו להקניית הערכים התנועתיים בקרב העולים. יש להציב מטרות שיוכלו להגשימן – כמו סיוע פיזי או הדרכה, ולא הוראה ופתרונות טכניים למצוקה.

יצחק צוקרמן (אנטק), ממנהיגי התנועה, חבר לוחמי הגטאות ומזכירות הקיבוץ המאוחד, מגיב על הדברים.

ייתכן כי בתור חברי תנועת נוער היינו צריכים להימצא עכשיו בתוך המעברות... את עניין המעברות אפשר להעמיד רק באופן טוטלי. רק אם הקיבוץ יכול לתת תשובה ליחידים במסגרתו ואם התנועה יכולה לשלב את כל הגורמים במפעל זה – יש סיכוי להצלחתו... הניסיון שנצבר במחנות העולים תוך כ"ה שנות קיומה עומד למכשול. מוכרחים למצוא דרכים חדשות. עבודה של שנה של מדריכים שונים יוכל לתת דרך חדשה. אין לי ספק שאפשר לארגן את הנוער הזה... בלי שהקיבוץ ייכנס לעבודה זו אין סיכוי שתנועת נוער תצליח.

אנטק טען כי תנועת הנוער אינה יכולה לעמוד לבדה בביצוע משימה כזאת. ללא גב של הקיבוצים שישלחו כוח אדם ואמצעים, לא יהיה כל סיכוי לפעילות של ממש. הנוער העירוני הלומד לא יכול להיות מי שיפנה את כל כוחו ויכולתו לטובת הנוער העולה במעברות. לשון אחר – זו משימה גדולה מכדי שתנועת נוער לומד תהיה מסוגלת לבצעה, גם אם נכון לקרוא לה להשתתף בעשייה.

לקראת סיום הדיון אמר משה כ. – שיחה זו היא רק חלק מהשיחות שיש לנהל לפני שתתקבל החלטה.

יצחק בצלאל גרס כי אי אפשר לעבוד בדרך של הפיכת 'אופי העלייה החדשה', בדרך זו ניכשל. לטענתו "צריך לעבור לפסים מעשיים, את תוכנית החנוכה צריך לעשות כאקט ראשון לשבירת

הזרות. ואחרי זה צריך לטלטל את התנועה 'טלטלה רעיונית'. יש לי הרגשה שבדברים רבים אנחנו אקדמיים יותר. תוכנית הפעולות צריכה להיות כך שהדברים השונים צריכים להיות משולבים ולא סתם 'נדבקים'. בצורת הפעולה שלנו כיום אנחנו לא יכולים להתקרב למעברות. יש לדעת שבתנועה צריכים להשתנות דברים." יוסק'ה שינדלר מסכם את הדיון. הוא אינו חושש – לדבריו – מהדיון הפתוח ומהצורך לחשוב על שינוי. צריך להגיע לכך שמדריך יישלח למעברה ויהיה גאה על התפקיד אותו נשלח למלא. ברור ליוסק'ה כי צריך לקיים דיון ולהגיע להחלטות מעשיות והוא מציע הצעת סיכום:

- א. הדבר מובא לישיבת מרכז תנועה הקרוב.
- ב. המזכירות צריכה לעבד הצעות ממשיות לדרך פעולה, בקשר עם מזכירות הקיבוץ כמובן.
- ג. עד לישיבת המרכז – פגישת הקומונות מטילה על מרכזי המחנות להתקשר בכל דרך עם מעברה קרובה ולהכין את הרקע המעשי לפעולה.

תשעה חודשים אחרי המרכז שהתכנס במרץ 1951 שלטה בשטח התחושה שאין פעילות של ממש וכלל לא ברור אם התנועה יכולה לפתח מערכת פעילות מסודרת במעברות.

"לאה רוט ביטאה היטב את האווירה בתנועה בנושא קליטת העלייה", יאמר בצלאל אחרי 42 שנים. התחושה בתנועת המחנות העולים הייתה של ציפייה גדולה מן התנועה מצד אחד, יצירת תחושה שמדובר במשימה מרכזית אשר אין כל ספק לגבי הירתמות התנועה אליה ולגבי יכולת התנועה לבצעה. ומצד שני קיימת מבוכה, לא יודעים מה לעשות. נכון, זו משימה חשובה, אך אין היא מסוג המשימות שחברי התנועה היו מתורגלים בהן. הרי אין הם אנשי מקצוע בחינוך לנוער כה שונה מהם. המחנות העולים, לפי בצלאל, ראו את משימתם בהבאת הנוער העולה אליהם, הפיכתם ל'צברים', לישראלים. כל חינוכם התנועתי נסב, בשנים שלפני קום המדינה, על

שלילת הטיפוס הגלותי וכעת הם רוצים להפכם מטיפוסים גלותיים לבני דמותם של נערי המדינה, בני 'היישוב הוותיק'.

אחרי המפגשים הראשונים מתבררים שני דברים: המשימה אינה פשוטה ואי אפשר לפתוח, כך סתם, בפעילות של המחנות העולים בקרב הנוער העולה. וכשנוצר קשר ראשוני מסתבר כי אין חיבור בין הנוער העולה וה'שמן זית' של המחנות העולים. בצלאל עצמו ניסה לפעול בשכונות ירושלים אך נכשל בכל ניסיונותיו. הנערים לא הגיעו לפעילות, ואם הגיעו לא התמידו יותר מכמה פעמים, מה גם שהיו כל כך לא 'חוגיסטים', כלשונו של בצלאל.

תנועת המחנות העולים הייתה במצב לא קל בשנת 1951. מבחינה מספרית מצבה של התנועה קשה, נעשים ניסיונות לגייס חניכים וההיענות אינה מעודדת. הוויכוח במדינה הצעירה על מהות ההגשמה ועל ריבוי תחומיה של ההגשמה אינו יורד מסדר היום. קשה לטעון כי הליכה לקיבוץ היא המעשה החלוצי היחיד, כאשר מוסדות המדינה ובן גוריון בראשם קוראים לנוער להישאר בצבא הקבע, ללמוד באוניברסיטה ולהצטרף לשירות הציבורי.

באוירה קשה זו נדרשת התנועה להצטרף לפעילות במעברות וכדרכה אין היא מסתפקת בהצטרפות אלא מעמידה עצמה כמי שראוי לו שיוביל את מחנה תנועות הנוער כולו. הרצון קיים, אולם כשמבררים את היכולת האמיתית ובעצם גם את הרצון האמיתי להפוך הצהרות ודיבורים לעשייה ממושכת ומתישה מוצאים שני נתונים בולטים: האחד – נוער לומד אינו יכול להשקיע מזמנו ולהירתם להדרכה קבועה במעברות. גם אם אין ספק לגבי חשיבות העניין, אף אחד לא קורא להפסקת לימודים לצורך הדרכת הנוער העולה. השני – יש הסתייגות של ממש מן המגע עם העולים החדשים. הזרות והתנאים הפיזיים הקשים מאיימים ומפחידים, או כמילותיהם של כמה מדריכים שליחים במרכז התנועה (לעיל) – משניאים את העולים על חברי התנועה, הארץ־ישראלים. הרי משך שנים חונכו בתנועה על שלילת הגלות, על דמותו של הנער הגלותי

שהצבר מייצג את היפוכו הגמור. ואילו כעת נדרשים הצברים לצאת למעברות, ליצור מגע ישיר ולטפח דור חדש לקיבוצים ולחברה במדינה.

חניכי המחנות העולים אינם מתעלמים מחובתם, אולם הם מביעים את חששם ואת הסתייגויותיהם. המיוחד הוא בדיעה שמהו משתנה. פני היישוב במדינה לא יישארו כפי שהיו בעקבות העלייה הגדולה וכשקורה השינוי, ברור לחברי התנועה כי הם חייבים להשתלב בו. אולם, השתלבות בשינוי המתהווה אינה מסוג המשימות שמסוגלת תנועת המחנות העולים, באותן שנים, לקחת על עצמה. חניכי התנועה לא יעזבו את לימודיהם ולא ישנו ממנהגיהם, הם גם לא חושבים שזה מה שהם צריכים לעשות. ההתייחסות לעלייה החדשה היא פילנתרופית מיסודה.

מעשית, בשטח, פעילות המחנות העולים הייתה מעטה ולא קבועה ומוסדרת במעברות. ניסיונות לפתיחת מחנות לא עלו יפה ברובם ויחד עם זאת המשיכו לנסות (לדוגמה: המחנות בסלמה ובאבו כביר). המחנות העולים לא הקימו מחנות במעברות ועיקר פעולתם התבטאה ביציאה לאירועים חד-פעמיים, דוגמת מסיבת חנוכה ופעילות בסגנון של קייטנה בחופשת הקיץ. התנועה השתתפה גם במפעלים משותפים של כל התנועות עם עולים חדשים.

ההסבר לכישלון, לטענת בצלאל, נעוץ בתפיסה שאנחנו נביא את הגולה לארץ ישראל ובזה ייגמר סיפור הגולה. מעשית, לתפיסתו, התנועה לא הצליחה, למרות ניסיונות חוזרים ונשנים, להירתם למשימת הדרכת הנוער העולה.

אילו הסתפקנו בעיון בהצהרות ובהחלטות אפשר היה להניח שפעילות התנועה מסועפת ונושאת פרי. אך לא כך היו פני הדברים. במקרה של המחנות העולים מתאימה הכותרת: הצהרות לחוד ומעשים לחוד.